

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ברכות

פרקים ד-ה: תפילה

סוגיה ב: ספק התפלל ותפילת נדבה

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

© כל הזכויות שמורות למחבר

סוגיה ב: ספק התפלל ותפילת נדבה

רקע

לפני שאנו מתחילים בסוגיות של פרק רביעי, נלמד את הסוגיה העוסקת בדין אדם שיש לו ספק אם התפלל ובדין אדם הרוצה להתפלל תפילת נדבה. סוגיה זו מרכזית מאוד בהבנת מהות מצות תפילה, ולכן ראוי לפתוח בה את הלכות תפילה.

מקורות

- א. גמ' כא.-כא: "ור' אלעזר אמר ספק קרא קריאת שמע... אימא לא צריכא"
- ב. רש"י ד"ה ולואי שיתפלל אדם כל היום
תוס' ד"ה ורבי
רי"ף יב:-יג. "ור' אלעזר אמר ספק קרא ק"ש... ואם לאו אל יתפלל"
תלמידי רבינו יונה מד"ה ספק התפלל ועד ד"ה ומצא [סיכום מתומצת ברא"ש סי' טו]
- ג. רמב"ם הל' תפילה פ"א הל' ט-י, והשגות הראב"ד; הל' תפילה פ"י ה"ו
- ד. שו"ע סי' קז, ומשנה ברורה

הסבר הסוגיה

ר' אלעזר אמר... ספק התפלל ספק לא התפלל - אינו חוזר ומתפלל. ורבי יוחנן אמר: ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו. ואמר רב יהודה אמר שמואל: היה עומד בתפלה ונזכר שהתפלל - פוסק ואפילו באמצע ברכה... התפלל ונכנס לבית הכנסת ומצא צבור שמתפללין - אם יכול לחדש בה דבר יחזור ויתפלל, ואם לאו - אל יחזור ויתפלל. [גמ' כא.]

הגמ' מביאה שלושה אמוראים העוסקים בשאלה אם ניתן להתפלל תפילה נוספת על תפילות החובה - ר' אלעזר, ר' יוחנן ושמואל. דברי האמוראים מעט סתומים, וניתן לפרש כל אחד מהם ביותר מאפשרות אחת.

דברי ר' אלעזר יכולים להתפרש בשתי דרכים: א. אסור לחזור ולהתפלל. תפילה דרבנן וספיקא לקולא, ואסור להחמיר ולהתפלל תפילה שאינו מחויב בה [רב האי גאון (ברשב"א ד"ה הא)].
ב. אין חיוב לחזור ולהתפלל. תפילה דרבנן וספיקא לקולא, אך אדם רשאי להחמיר על עצמו ולהתפלל תפילה שאינו מחויב בה [תלמידי רבינו יונה יב: ד"ה ספק, ראב"ד (ברשב"א שם)].

את דברי רבי יוחנן ניתן לפרש בשתי דרכים: א. רבי יוחנן מתיר לאדם להתפלל ככל שירצה [כך משמע מרש"י ד"ה ולואי שיתפלל, שמדבריו נראה שר' יוחנן סובר כך אף ב"ודאי"]. ב. רבי יוחנן מתייחס למקרה של ספק בלבד, ומחייב בספק להתפלל [ר"י בתוס' ד"ה ורבי]. ניתן גם לחבר את שתי הדרכים הללו לפירוש שלישי. רבי יוחנן מתיר לאדם להתפלל ככל שירצה,

וכיוון שמותר לאדם להתפלל יותר משלוש תפילות ביום, במקרה של ספק הוא חייב לחזור ולהתפלל [ראב"ד (ברשב"א ד"ה הא)].

כדי להבהיר את דברי שמואל יש להבין תחילה את דברי הגמ'. הגמ' עושה צריכותא בין שתי המימרות של שמואל, אך צריכותא זו אינה מובנת, שהרי שתי המימרות שונות זו מזו, ולכאורה לא ניתן ללמוד כלל מאחת על רעותה - וכי ניתן ללמוד מכך שהמתפלל ונזכר שכבר התפלל קודם פוסק אפילו באמצע ברכה, שמותר להתפלל תפילת נדבה כשמחדש דבר בתפילתו! על כורחנו יש לומר, שההיתר להתפלל תפילת נדבה כשמחדש דבר בתפילתו, אינו חידוש, והוא מוסכם לכולי עלמא. וכשמחסירים דין זה מתוך דברי שמואל, אכן מקבלים שתי מימרות מקבילות שההבדל ביניהן הוא בדיוק הצריכותא שעושה הגמ'. במימרא הראשונה נאמר שאסור להתפלל תפילה נוספת על תפילות החובה, ולכן אם נזכר שהתפלל מפסיק אפילו באמצע ברכה, במימרא השנייה נאמר שאסור להתפלל תפילה נוספת לתפילות החובה, אפילו כשהתפלל תפילת חובה ביחידות, וכעת יכול לחזור ולהתפלל בציבור¹.

גם רבי יוחנן וגם שמואל מתירים להתפלל תפילה נוספת לתפילות החובה, שמואל מתיר להתפלל תפילה נוספת רק כשמחדש בה דבר, אך רבי יוחנן אינו מתייחס לנקודה זו, ולכן נחלקו הראשונים בהסבר שיטתו:

רש"י [ד"ה ולואי שיתפלל] מביא את פסקו של בעל הלכות גדולות: "הלכה כרבי יוחנן בספק, והלכה כשמואל בודאי התפלל". מתוך פסק זה ניתן להסיק שלוש מסקנות: א. רבי יוחנן חולק על שמואל, זאת אומרת שלדעתו ניתן להתפלל תפילת נדבה ללא שמוסיף דבר בתפילתו. ב. רבי יוחנן מתיר להוסיף תפילה לא רק במקרה שיש לו ספק אם התפלל, אלא אפילו כשוודאי התפלל. ג. להלכה, לאדם שיש לו ספק אם התפלל מותר להתפלל ללא שמחדש דבר בתפילתו, ולאדם שוודאי התפלל מותר להוסיף תפילה רק כשמחדש בה דבר.

ר"י [ד"ה ורבי] מקבל את פסק ההלכה של רש"י, אבל חולק עליו בפירוש השיטות. ר"י סובר, שרבי יוחנן ושמואל אינם חולקים, ורבי יוחנן אמר את דינו רק במקרה שיש לו ספק אם התפלל. שניהם מודים שמותר להוסיף תפילה רק כשמחדש בה דבר, ושניהם מודים שמותר לחזור ולהתפלל במקרה של ספק אם התפלל, אפילו ללא חידוש דבר בתפילתו [לא מפורש בדברי התוס' אם במקרה של ספק חובה להתפלל או מותר להתפלל].

לרב האי גאון [מובא בתר"ד ד"ה והאי, וברא"ש סי' טו] שיטה נוספת בהסבר דברי רבי יוחנן, ולדעתו רבי יוחנן אומר "ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו", רק בתנאי שמחדש דבר בתפילתו. לדעתו, רבי יוחנן ושמואל אינם חולקים, ושניהם מתירים להתפלל תפילת נדבה

¹ הסבר זה בדברי שמואל הוא על פי רוב הראשונים. האור זרוע [סי' צה-צו] סובר ששמואל מתיר להתפלל תפילה נוספת לתפילות החובה כרבי יוחנן. פירוש המימרות לדעתו הוא, שאם נזכר באמצע תפילתו שכבר התפלל מותר לו להפסיק באמצע ברכה, ואם מצא ציבור שמתפללים ויכול לחדש דבר בתפילתו חייב הוא להתפלל עמם. בשני המקרים הוא רשאי להתפלל ללא שמחדש דבר בתפילתו.

רק בתנאי שמחדש דבר בתפילתו. הרמב"ם [פ"א ה"ט] פוסק כרב האי גאון, ומתיר להתפלל תפילת נדבה רק כשמחדש דבר בתפילתו.

הרי"ף [יב:יג.], על פי פירושם של תלמידי רבינו יונה [ד"ה והרי"ף, ומצא], מסכים עם רש"י בפירוש דברי רבי יוחנן, אך חולק עליו בפירוש דברי שמואל, וממילא חולק בפסק ההלכה. הרי"ף מפרש שרבי יוחנן מתיר להתפלל תפילת נדבה אף כשאינו מחדש דבר בתפילתו. לדעתו, שמואל מסכים לדין זה, ורק המתפלל תפילת נדבה בשעה שהציבור מתפללים תפילת חובה צריך לחדש דבר בתפילתו, כדי שתפילתו לא תיראה כתפילת חובה². להלכה הרי"ף מתיר לאדם להוסיף תפילה ללא חידוש דבר בתפילתו, אך ההיתר נאמר רק כשמתפלל על דעת תפילת נדבה, והתפילה היא על פי ההלכות של קרבן נדבה [יחיד ולא ציבור, תפילות היום הרגילות ולא תפילת מוסף].

לצורך הבנת דברי הראשונים יש לעמוד על נקודה יסודית בדיון תפילה. נקודה שעמד עליה הגרי"ד סולוביצ'יק [שעורים לזכר אבא מרי ח"ב עמ' מז].

הגמ' בפרק חמישי [לא.] אומרת: "יכול יתפלל אדם כל היום כולו? כבר מפורש על ידי דניאל: 'ווימנין תלתא'". גמ' זו צריכה הסבר. מדוע שיהיה מותר להתפלל יותר משלוש תפילות? מדוע צריך פסוק ללמד שאין להתפלל יותר משלוש תפילות? האם צריך פסוק ללמד שאין לברך ברכת המזון פעמיים לאחר אכילה אחת? האם יש הוה אמינא שמותר לברך ברכות קריאת שמע שלוש פעמים ביום? מאי שנא תפילה משאר המצוות והברכות?

מבאר הגרי"ד, שתפילה שונה משאר המצוות. בכל המצוות, חלות המצוה נובעת מהציווי הא-להי, והעדר ציווי מפקיע את חלות המצוה, אך בתפילה המצב הפוך, חלות התפילה קיימת אף ללא הציווי הא-להי, והיא הגורמת לציווי זה. נבאר את הדברים בדוגמא: התורה מצוה "ואכלת ושבעת וברכת", וציווי זה יוצר חפצא של ברכת המזון. החיוב לברך לאחר המזון, מגדיר את אמירת האדם את מילות הברכה כחפצא של ברכת המזון, והמברך ללא ציווי מברך ברכה לבטלה. חפצא של תפילה אינו תלוי בחיוב, אלא נובע מהצורך האנושי של האדם לשפוך את שיחו לפני חי העולמים, ובעקבותיו באה התורה וחיובה להתפלל. משמעות הדבר, שבברכת המזון ובשאר מצוות אין הוה אמינא שיכול לברך פעמיים, שהרי ברכה ללא ציווי היא ברכה לבטלה. אך בתפילה - "שם תפילה" אינו מותנה בציווי, ואין מושג של "תפילה לבטלה", ולכן יש הוה אמינא שמותר להתפלל יותר משלוש תפילות, וצריך פסוק ללמד שאסור לעשות זאת.

אם כך, יש לשאול שאלה הפוכה. כיוון ש"שם תפילה" אינו תלוי בחיוב להתפלל, ואין מושג של "תפילה לבטלה", מדוע אסור להוסיף תפילה, מדוע מונעים מאדם לשפוך שיחו לפני קונו?

² בפירוש תלמידי רבינו יונה [ד"ה והרי"ף] כתוב: "והרי"ף ז"ל סבירא ליה נמי שנחלקו ר' יוחנן ושמואל", אך לכאורה אין הכרח לומר כך, ולהיפך, מהסברם של תלמידי רבינו יונה לקמן משמע שלדעת הרי"ף אין מחלוקת בין ר' יוחנן לשמואל [כבר עמדו על כך בחידושי אנשי שם יב: אות ד]. אולי טעות סופר נפלה בדבריהם, וצריך להיות: "שלא נחלקו ר' יוחנן ושמואל". לפי גרסה זו, דברי תר"י: "והרי"ף ז"ל סבירא ליה נמי", מתייחסים לדברי רב האי גאון, ולפי הגרסה שלפנינו הם מתייחסים לדברי רש"י.

על שאלה זו עונה הרא"ה בסוגייתנו [סוד"ה ור' יוחנן]: "אינו דרך כבוד בתפלה דהיא צלוחת להתפלל ולחזור ולהתפלל, שיבא אדם בכל שעה לפני מלך המלכים אלא שעות שקבעו לו ושהורשה". תפילה שונה מקריאת שמע וברכות בנקודה מרכזית העוברת כחוט השני בכל הלכות תפילה. תפילה היא דיבור עם המלך, ואילו ברכות הן דיבור על המלך. בתפילה אנו עומדים לפני בורא עולם ומדברים עמו, כביכול, כדבר איש עם רעהו; בברכות אין אנו עומדים לפני ה', ואין אנו מדברים עמו, אלא רק אומרים לעצמנו ולאנשים שסביבנו את שבחיו של חי העולמים. כיוון שבתפילה אנו עומדים לפני המלך ומדברים עמו, אין לנו רשות להתפרץ לארמונו של המלך, וזקוקים אנו ל"מתיר" שיתיר לנו להיכנס לארמון המלך, ולעמוד לפניו בתפילה. תפילות החובה שתיקנו האבות, וחכמים הנהיגו אותן כנגד הקרבנות, מתירות לנו להיכנס לארמונו של המלך, ולעמוד לפניו בתפילה; מעבר לתפילות אלו אסור לנו להיכנס לארמון המלך ללא "מתיר".

סוגיית הגמ' עוסקת בגדרי "מתיר" זה, ועולים ממנה שני מתירים מרכזיים: א. ספק - הספק מתיר לאדם לעמוד לפני ה' בתפילה, שהרי אינו מתפרץ לארמונו של המלך, אלא רק מעוניין בהשלמת חובותיו. ב. חידוש דבר בתפילה - החידוש שאדם מחדש בתפילתו מגלה על צורך חדש שיש לו, וצורך זה מתיר לאדם לשוב ולהתפלל. התלות המוחלטת של האדם בבורא העולם, נותנת לו את הזכות לבוא אל המלך להתחנן לו ולבקש מלפניו על עצמו.³

רבי יוחנן מתיר להתפלל תפילות נוספות לתפילות החובה, ואין הוא מזכיר אף אחד מהמתירים הללו. שיטת התוס' [ד"ה ורבין] היא שרבי יוחנן מאמץ את המתיר הראשון, ומאפשר להתפלל תפילה נוספת רק במקרה של ספק. רב האי גאון [בתר"י יב: ד"ה והאין] מאמץ את המתיר השני, ולדעתו רבי יוחנן מאפשר להתפלל תפילה נוספת רק כשמחדש דבר בתפילתו. הרי"ף [יב:יג.] חולק על שתי השיטות הללו, ולדעתו רבי יוחנן מאפשר להתפלל תפילה נוספת אף כשהתפלל את כל תפילות החובה, ואף כשאינו מחדש דבר בתפילתו. הרי"ף מחדש מתיר חדש שאינו מובא בגמ', והוא הקרבנות. תפילות כנגד הקרבנות, והם מהווים מתיר לתפילה. התורה התירה לאדם להקריב קרבן לה', והיתר זה של התורה מתיר לאדם לעמוד לפני ה' בתפילה. קרבנות התמיד מתירים להתפלל את תפילות החובה, קרבן מוסף מתיר להתפלל תפילת מוסף, וקרבן נדבה מתיר להתפלל תפילת נדבה. יחיד אינו יכול להתנדב קרבן מוסף, ולכן אסור להוסיף תפילת מוסף, ציבור אינו יכול להקריב קרבן נדבה, ולכן אסור לציבור להתפלל תפילת נדבה.⁴

³ ניתן להבין שהחייב לחדש דבר בתפילה אינו מהווה מתיר אלא היכר שהתפילה היא תפילת נדבה ולא תפילת חובה, אך מדברי הטור [סי' קז], שניתן להתפלל תפילת נדבה רק כשהתחדש לו צורך מסוים שלא היה קיים בזמן תפילת החובה, מוכח כדברינו. כך משמע גם משיטת תלמידי רבינו יונה [יב: ד"ה ולפי] שבמקרה של ספק אין צריך לחדש דבר בתפילתו ש"אין לך חידוש גדול מזה", וכן שסמיכת גאולה לתפילה הוי כמו שמחדש דבר בתפילתו [א: ד"ה ומין]. עיין הערה 6 שהרמב"ם חולק על הבנה זו.

⁴ התלות של התפילות בקרבנות באה לידי ביטוי במיוחד בשיטה המובאת ברמב"ם [הל' תפילה פ"א ה"ו] בשם הגאונים, שאסור להתפלל תפילת נדבה בשבת מפני שאין מקריבים קרבן נדבה בשבת. אין מקריבים קרבן נדבה רק מפני איסור המלאכה שבהקרבן הקרבן, אך אף שבתפילת נדבה בשבת אין מלאכה, אי הקרבן קרבן נדבה בשבת גורם לכך שבשבת אין מתיר לתפילת נדבה.

רש"י [ד"ה ולואין], ראב"ד [הל' תפילה פ"א ה"ט] ואור זרוע [ח"א סי' צה-צו] חולקים על כל הראשונים הללו, ולדעתם רבי יוחנן מתיר להתפלל תפילת נדבה ללא חידוש דבר בתפילתו. מדבריהם עולה, שלרבי יוחנן תפילה אינה צריכה מתיר, ומותר להוסיף תפילות ללא הגבלה.

בין שיטת הרי"ף לשיטת רב האי גאון יש נפקא מינה בגדרי תפילת נדבה, לשיטת הרי"ף ה"מתיר" לתפילת נדבה הוא קרבן נדבה, ולכן אסור לציבור להתפלל תפילת נדבה ואסור להתפלל מוסף כתפילת נדבה. לשיטת רב האי גאון, ה"מתיר" לתפילת נדבה הוא הצורך של האדם לבקש רחמים, ולכן הוא מתיר לחדש דבר בתפילת מוסף ולהתפלל אותה בנדבה נכן מפורש בתלמידי רבינו יונה יג. ד"ה ויש], ומתיר לציבור להתפלל תפילת נדבה [תלמידי רבינו יונה יב: ד"ה וזה, אך לא מפורש שזו דעת רב האי גאון]. רבינו יונה הולך בשיטתו של רב האי גאון, אך אסור להתנדב תפילת מוסף, מפני שאינה תפילה של רחמים ובקשת צרכים. נפקא מינה אפשרית נוספת היא לגבי תפילת נדבה בשבת, הרא"ה [ד"ה ונראה ודאי] סובר כשיטת רב האי גאון, ולכן שולל תפילת נדבה בשבת, שהרי תפילות השבת הן תפילות שבח והודאה ולא תפילות בקשה⁵, הרמב"ם סובר כרי"ף⁶, ומביא רק שיש גאונים האוסרים להתפלל תפילת נדבה בשבת.

כל הראשונים מסכימים שהחזור ומתפלל מפני הספק אינו צריך לחדש דבר בתפילתו, אך הם נחלקו בהסבר הדין. לדעת הרי"ף אין צריך לחדש דבר בתפילת ספק כשם שאין צריך לחדש דבר בכל תפילה שהיא על דעת נדבה. תלמידי רבינו יונה [יב: ד"ה ולפי] מסבירים שאין צריך לחדש דבר בתפילת ספק מפני "שאיין לך חידוש גדול מזה", ולדעת רש"י [כא. ד"ה ולואי שיתפלל] אין צריך לחדש דבר בתפילת ספק מפני ש"הלכה כרבי יוחנן בספק, והלכה כשמואל בודאי התפלל".

יכול להיות שבין השיטות השונות יש הבדל מהותי היוצר גם נפקא מינה להלכה. רש"י סובר, כפי שהובא לעיל, שהספק מתיר להתפלל, ולכן לדעתו אף בתפילות השבת הספק מתיר להתפלל. תלמידי רבינו יונה יכולים לסבור שספק אינו מתיר להתפלל, אלא רק קובע שאולי האדם לא ביקש רחמים על עצמו, והצורך לבקש רחמים הוא המתיר להתפלל. להבנה זו, ספק אינו מתיר להתפלל תפילת שבת [כך מפורש ברא"ה ד"ה ונראה].

הרשב"א [ד"ה הא] מחדש דין שלא מוזכר בדברי ראשון אחר, שהחזור ומתפלל מספק צריך להתנות, שאם לא התפלל - תפילה זו לחובה, ואם התפלל - תפילה זו לנדבה.

⁵ תלמידי רבינו יונה [יג. סוד"ה ויש] סוברים כרב האי גאון, ובכל זאת מעלים אפשרות להתפלל תפילת נדבה בשבת.
⁶ הרמב"ם סובר כרי"ף, שקרבנות נדבה הם מתיר להתפלל תפילת נדבה, אך חולק על הרי"ף בדין חידוש דבר בתפילתו. לדעת הרי"ף ניתן להתפלל תפילת נדבה ללא חידוש דבר, ואילו לדעת הרמב"ם מותר להתפלל רק כשמחדש דבר בתפילתו. כנראה שלדעת הרמב"ם חידוש דבר בתפילה אינו מתיר אלא "כדי להודיע שהיא נדבה ולא חובה".

הרשב"א סובר שללא ההתנאה תפילה זו אינה עולה לו לחובה, ולכן הוא צריך להתנות בתפילתו שאם לא התפלל תהיה תפילה זו תפילת חובה. שאר הראשונים אינם מביאים את חידושו של הרשב"א, וניתן להסביר את השמטתם בשתי דרכים: א. הם סוברים שאין צורך בהתנאה מפורשת, וברור לכל שזו כוונתו של המתפלל מספק. ב. הם סוברים שכיוון שהוא מתפלל בזמן תפילת חובה, תפילה זו עולה לו לחובה אף אם דעתו שתפילה זו תהיה תפילת נדבה.⁷

נפקא מינה בין שתי הדרכים הללו היא לגבי אדם שחשב שהתפלל כבר תפילת חובה, ומתפלל תפילת נדבה, ואחר שסיים תפילתו נזכר שלא התפלל את תפילת החובה. לפי הדרך הראשונה צריך לחזור ולהתפלל תפילת חובה, ולפי הדרך השנייה תפילת הנדבה עולה לו לחובתו ואינו צריך לחזור ולהתפלל.⁸

סיכום

לראשונים ארבע שיטות מרכזיות בהסבר שיטות האמוראים בהוספת תפילה על תפילות החובה:

א. שיטת רש"י, ראב"ד ואור זרוע: רבי יוחנן ושמואל נחלקו במחלוקת מהותית ביכולת להוסיף תפילה על תפילות החובה. רבי יוחנן סובר שמותר לאדם להוסיף תפילות כרצונו [הראב"ד מדגיש שמותר רק תפילות בקשה ולא תפילות של שבח והודאה, באור זרוע לא מוזכרת הגבלה כזו], ושמואל סובר שצריך מתיר להוספת תפילה, והצורך לבקש בקשה שלא נכללה בתפילת החובה הוא המתיר. הראב"ד והאור זרוע פוסקים הלכה כרבי יוחנן, ורש"י פוסק שמותר להוסיף ולהתפלל רק כשיש לו מתיר, והספק מתיר לו להתפלל.

ב. שיטת תוס': רבי יוחנן ושמואל אינם חולקים, ושניהם סוברים שמותר להתפלל רק כשיש לו מתיר להתפלל. רבי יוחנן מחדש שספק מהווה מתיר, ושמואל מחדש שחידוש דבר בתפילתו מהווה מתיר.

ג. שיטת רב האי גאון: רבי יוחנן ושמואל אינם חולקים, ושניהם מודים שמותר להתפלל תפילת נדבה רק כשיש לו מתיר של חידוש דבר בתפילתו.

ד. שיטת הרי"ף: רבי יוחנן ושמואל אינם חולקים, ושניהם מודים שמותר להתפלל תפילת נדבה רק כשיש לו מתיר של קרבן נדבה. לשניהם אין צורך לחדש דבר בתפילת נדבה, אלא רק אם מתפלל עם הציבור, כדי שלא ייראה כמתפלל עמהם תפילת חובה.

⁷ אין להקשות ממתפלל תפילת חובה ונזכר שהתפלל כבר שצריך להפסיק אפילו באמצע ברכה, ואין אומרים שתפילה זו תעלה לו לתפילת נדבה, מפני שאסור לאדם שיצא ידי חובת תפילה להתפלל אלא כשמגדיר מראש את תפילתו כנדבה.

⁸ עיין עמ' 330 שהפוסקים סוברים שכל תפילה היא "חפצא" בפני עצמה. לדעתם המתפלל תפילת מנחה בלילה אינו יוצא ידי חובתו, וכל שכן שהמתפלל תפילת נדבה אינו יוצא ידי חובת תפילת חובה.

הלכה

השו"ע [סי' קז סע' א] פוסק שהמסופק אם התפלל חוזר ומתפלל ואינו צריך לחדש דבר בתפילתו, ואם ברי לו שהתפלל יכול לחזור ולהתפלל רק כשמחדש דבר בתפילתו. הוא פוסק שאין להתפלל תפילת נדבה בשבת וביום טוב, שאין להתפלל תפילת מוסף נדבה, ושאינן לציבור להתפלל תפילת נדבה. השו"ע [סע' ד] מוסיף, על פי הרא"ש בתשובה [כלל ד], שמותר להתפלל תפילת נדבה רק לאדם "שיהא מכיר את עצמו זריז וזהיר ואמיד בדעתו שיוכל לכוין בתפלתו מראש ועד סוף".

המשנה ברורה [סק"ב] פוסק כרשב"א, שבספק התפלל צריך להתנות: 'אם לא התפללתי תפילתי תהיה תפילת חובה, ואם התפללתי תפילתי תהא תפילת נדבה'. על פי פסק זה כותב המשנה ברורה [סק"ה] שבמוסף ובשבת ויום טוב לא ניתן לחזור להתפלל כשיש לו ספק על תפילתו, שהרי אינו יכול להתנות שתפילתו תהא תפילת נדבה.